Juho-Antti Jantunen
hallitusneuvos
opetus- ja kulttuuriministeriö
3.5.2022

Asiantuntijalausunto; VNS 1/2022 vp Ajankohtaisselonteko turvallisuusympäristön muutoksesta

Eduskunnan tulevaisuusvaliokunta on pyytänyt opetus- ja kulttuuriministeriön asiantuntijalausuntoa turvallisuusympäristön muutosta koskevasta ajankohtaisselonteosta.

Turvallisuusympäristön muutos ja OKM:n hallinnonalan rooli

Venäjän hyökkäys ja turvallisuusympäristön muutos vaikuttavat Suomessa väestön henkiseen kriisinkestävyyteen. On tärkeää, että henkisen kriisinkestävyyden kokonaisuus nostetaan esille myös selonteossa. Pitkään kestänyt koronapandemia vaikuttaa osaltaan väestön kykyyn käsitellä uusia henkisesti kuormittavia tilanteita.

Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan toimijat ovat keskeisiä väestön ja toisaalta myös Ukrainasta saapuvien henkilöiden henkisen kriisinkestävyyden ylläpitämisessä. Ministeriön hallinnonalan toiminnot (varhaiskasvatus, koulutus, kulttuuri- ja kirjastopalvelut, nuorisotyö, harrastukset) rakentavat turvallista arkea ja tulevaisuuden uskoa. Ne ovat tärkeitä myös väestön keskinäisen luottamuksen sekä väestön viranomaisia kohtaan tunteman luottamuksen rakentumisessa.

Erityisesti nuorten hyvinvoinnin ja turvallisuuden tunteen vahvistaminen on vallitsevassa tilanteessa keskeistä. Tässä mm. kouluilla ja oppilaitoksilla on tärkeä rooli. Opetushallitus on laatinut Venäjän hyökkäykseen liittyen laajat tukimateriaalit varhaiskasvatuksen, opetuksen ja koulutuksen järjestäjille (esim. ohjeet Venäjän hyökkäyksen käsittelyyn varhaiskasvatuksessa ja koulutuksessa).

Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonala edistää osaltaan hyvien väestösuhteiden ylläpitämistä. Vihapuhetta tai väkivallan käyttöä ei tule pitää missään olosuhteissa hyväksyttävänä ja ketään Suomessa asuvaa ei kansallisuuden tai äidinkielen perusteella tule syrjiä Venäjän Ukrainaan kohdistaman hyökkäyksen johdosta.

Kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisemiseksi on jo aiemmin käynnistetty toimenpideohjelma koskien varhaiskasvatusta, kouluja ja oppilaitoksia. Opetus- ja kulttuuriministeriö vastaa ohjelmasta ja toimia valmistellaan yhdessä oikeusministeriön, sisäministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön kanssa. Ohjelman keinot ulottuvat kiusaamisen, väkivallan

ja häirinnän ehkäisemisen toimintamalleista opettajien koulutukseen ja lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseen erilaisin keinoin. Tavoitteena on varmistaa, että jokainen lapsi ja nuori saa käydä koulua turvallisesti.

Osana kiusaamisen ehkäisyn toimenpideohjelmaa toteutettiin lainsäädäntöhanke turvallisen opiskeluympäristön turvaamiseksi perusopetuksessa ja toisella asteella. Oikea-aikaisen puuttumisen mahdollistamiseksi ja oppilaan oikeusaseman vahvistamiseksi on muutettu perusopetuslakia ja toisen asteen koulutusta koskevia säädöksiä. Lakimuutokset tulevat voimaan 1.8.2022. Laeissa täsmennetään mm. opetuksesta epäämistä koskevaa sääntelyä oppilaiden, opiskelijoiden ja opetustilassa työskentelevien henkilöiden turvallisuuden takaamiseksi.

OKM:n hallinnonalan varautuminen

Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan varautumisen lähtökohta on, että kasvatus-, koulutus- ja tutkimusjärjestelmän toiminta ylläpidetään mahdollisimman pitkälle kaikissa turvallisuustilanteissa.

Kunnat ovat pääasiallisia varhaiskasvatuksen, perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen järjestäjiä. Kuntien varautuminen ja valmiussuunnittelu on siten keskeisessä roolissa OKM:n toimialan toimintojen ylläpitämiseksi kaikissa turvallisuustilanteissa. Kunnan opetus-/sivistystoimen vastuulla on laatia valmiussuunnitelma, jossa kuvataan häiriötilanteiden ja poikkeusolojen vaikutukset (uhka-analyysi) tehtäviin ja toimintaan sekä mietitään toimenpiteet toiminnan jatkuvuuden turvaamiseksi ja normaalioloihin palaamiseksi.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on järjestänyt korkeakouluille vallitsevaa turvallisuustilannetta koskevan tilaisuuden. Tilaisuuden tarkoituksena oli luoda yhteinen tilannekuva sekä varmistaa tilanteen edellyttämä varautuminen korkeakouluissa.

Korona-aikana on hyödynnetty laajasti poikkeuksellisia opetusjärjestelyjä. Korona-aikana saadut kokemukset esimerkiksi etäopetuksesta ja kehitetyt toimintamallit ovat hyödynnettävissä myös jatkossa ja edesauttavat toiminnan järjestämistä mahdollisissa tulevissa häiriötilanteissa. Valmiuslain uudistamisen yhteydessä on syytä harkita, olisiko lakiin perusteltua lisätä mahdollisuus myös etäopetukseen siirtymiseen. Nyt valmiuslain 109 § mahdollistaa vain koulutuksen keskeyttämisen ja alueellisen siirron.

Selonteossa nostetaan esiin myös kyberturvallisuus. Turvallisuusympäristön muutos heijastuu myös kyberympäristöön ja uhka erilaiselle vihamieliselle

kybervaikuttamiselle on kohonnut. Myös opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla tulee varautua erilaisiin kyberuhkiin ja huolehtia keskeisten prosessien ja niihin liittyvin tietojärjestelmien jatkuvuussuunnittelusta. Jatkuvuudenhallinnan kehittäminen on esimerkiksi yksi opetus- ja kulttuuriministeriön varautumisen painopisteitä tällä hetkellä.

hallitusneuvos Juho-Antti Jantunen